

TOPKAPI SARAYI MÜZESİNDEKİ TÜRK KILIÇLARI ÜZERİNDE BİR İNCELEME

Ahat Ural BİKKUL

“Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
Egri kılıç kında paslanmalıdır
Ok gırcısından kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir”.

(KÖROĞLU DESTANINDAN)

Yukarıki kıt'a, silâh tarihinde bir devrin kapanıp yeni bir devrin başladığını haber veriyor. Gerçekten, Avrupada derebeyliklerin kaldırılması, merkeziyetçi kiralıkların teşekkülü, yani Ortaçağ müesseselerinden Yenizamanlara geçiş, barutun ateşli silâhlarda kullanılması ile sıkı sıkıya bağlıdır.

Dedelerimizin silâhlar arasında en ziyade kılıca itibar ettikleri ve bunu çok ustalıklı kullandıkları tarihî bir hakikattir. Babür Şah diyor ki: “Küçük Han dayım garip tavurlu bir adamdı. Kılıcına hakim ve cesurdu. Silâhlardan en ziyade kılıca itibar ederdi: çünkü dilli topuz, topuz, küçük topuz, aybalta ve baltadan biri isabet ederse, ancak bir yere tesir eder; halbuki kılıç isabet ederse, baştan ayağa kadar keser”¹.

Baytarlık, binicilik ve avcılıktan bahseden bir eserinde Emir Hacib Âşık Timur der ki: “Silâhlardan hiç biri kılıç kadar bütün vasıf ve meziyetleriyle tavsif olunamaz. Kılıç silâhların hepsinden daha kesici olup onların başıdır. Bir kimse ister ata binmesini bilsin, ister bilmesin kılıç kullanır. Bir muharip ihtiyarladıktan sonra da izzet ve şerefinden ötürü, kılıç elinde

kalır; gençler ise şerefi, izzeti onunla kazanırlar. İnsanlar onun gölgesine - himayesine- sığınırlar. Karada, denizde, darlıkta, bollukta o sadık bir dosttur. Rüzgârlı havada mızrak gibi kullanılması zorlaşmaz yahut ok gibi hedefinin yanından geçmez. Binaenaleyh hiçkimse ve hiçbir silâh kılıçtan müstağni kalamaz. Kılıç ziynetlerin en güzelidir”². Peygamberimiz Hazreti Muhammed de “cennet kılıçların gölgesindedir.” buyuruyorlar. Türk kavimleri nazarında kılıcın herhangi bir harp silâhından çok daha mühim bir mevki vardır. Onlar kılıçta tabiat üstü bir kuvvet görmüşlerdir.

SİHİRLİ KILIÇ - Attila'nın sarayına elçi olarak gitmiş olan Bizans elçisi Priskos, Hunların Garba taarruza geçmeden önce Attilanın bozkırda sihirli bir kılıç bulmuş olduğunu yazıyor^{2a}.

AND TÖRENİNDE KILIÇ - M. Ö. I. yüzyılda Hunlar ile Çinliler arasında

² Emir Hacib Âşık Timur'un “Kitabi Tuhfet-al Mülük val-Salatin” adlı 253 sahifelik bu eseri Sultan I. Ahmet adına tercüme edilmiş olup Topkapı Sarayı Müzesi kitaplığı Hazine kısmı No. 415 te kayıtlıdır.

^{2a} N. P. Kondakov, Oçerki i zametki po istorii Srednevekovego iskusstva i kultüri. s. 11.

¹ Babür, Vekayi I, s. 109.

akdedilen karşılıklı dostluk andlaşması münasebetiyle şöyle bir tören yapılmıştır: Çin elçileri Çan ile Mın ve Hun hakamı Huhanye ile boy başbuğları No - Suy ırmağının doğusundaki Hun dağına çıkmışlar ve bir beyaz at kurban kesmişler. Hakan seferlerde kullandığı (en değerli) kılıcını eline alarak ucunu şaraba batırmış ve bu andlı şarabı Yüeci Hanının kafatasından yapılmış bir kapla içmiştir.¹ Bizans tarihçisi Menandros, Avar hakamı Bayan'ın bir kılıç önünde merasimle yemin ettiğini anlatıyor. Tuna Bulgarları bir kimseyi herhangi bir işe başlatacakları zaman bir kılıcı ortaya koyup onun üzerine andıçerlerdi². XIV. yüzyılda tespit edilmiş olan Dede Korkut hikâyelerinde Beyreğ'in Kâfir kızına şöyle andıçtiğini görüyoruz: "Kılıcıma toğranayım ohuma sancılayım toprak gibi savrulayım sağlğla varacak olursam Oguz'a gelib seni helâllığa almasam"³. Fatih Sultan Mehmet dahi Galata hıristiyanlarına verdiği ahidnâmede kılıca yemin ederek derki: "Ben ki emir-i âzam Sultan Murat Begin oğlu Padişah-ı muazzam ve emir-i âzam Sultan Mehmet Begim. Hâlik-ı arz ve asüman namına, büyük Peygamberimiz Muhammed namına biz müslümanların mutekit olduğumuz Seb al-mesani namına, büyük babamın ve babamın ruhuna, oğullarımın namına, kuşandığım kılıç aşkına yemin ederim ki...."⁴.

Daha son zamanlara gelinceye kadar askerlerimiz arasında maruf olan bir yemin şekli de şöyle idi: bir tepsiye konmuş tuz, ekmek, kılıç, ve Kur'an üzerine

yemin ettirilirdi⁵. Bundan başka Türkçede yemin etmek manasına gelen kılıç atlamak tabiri dahi vardır⁶.

EVLENME TÖRENLERİNDE

KILIÇ - Sivas Türkmenlerinde güveyi düğün elbiseleri giydirmek üzere düğün odasına götürülürken delikanlılardan biri ağzı dış tarafa ve ucu güveyinin başından bir karış yukarı olmak üzere yalın bir kılıç taşır⁷. Hatayda gerdek gecesinde güveyi cemiyeti, önde kaside okuyan bir kaç kişi ve çiçekler, mumlarla süslenmiş iki kılıcın arasında güveyi ile sağdıç olmak üzere camiye yatsı namazına gider⁸. Hatayda gelin hamamına götürülen gelin, ikisi ellerinde mum, ikisi ise çiçeklerle süslenmiş bir kılıç taşıyan dört kızın arasında olmak üzere hamamın büyük havuzunun etrafında üç defa döner⁹. Birde şunu ilâve edelim ki, evlenen bir subayı düğününde kılıç altından geçirme âdeti, hâlen memleketimizin hertarafında caridir.

SENET YERİNE KILIÇ — Âşıkpaşazade meşhur tarihinde şöyle bir hikâyeye anlatır: „Şeyh Edebalı kim Osman Gazinin düşüni tabir eyledi ve Padişahlığı kendüye ve neseb ve nesline muştuledi. Yanında Şeyhin bir müridi vardı. Kumral Dede derlerdi. Ol derviş aydar. Ey Osman sana padişahlık verildi. Bize dahi şükrâne dedi. Osman Gazi Aydar: Her ne vakit kim padişah olam sana bir şehir vereyim dedi. Derviş aydar - Bize bir kâğıt vir imdi der. Osman Gazi aydar "Ben kâğıt yazmak bilirmim ki benden kâğıt istersin dedi. Amma atamdan bir kılıç kalmıştır sende dursun nişan. Beni Allahteala padişahlığa ırgürirse benim neslim ol kılıcı görelere köyini almyalar

¹ Hyacinth, Sobraniye Sved 1, 78-79 dan naklen A. İnan, Eski Türklerde ve Folklorunda and. Ank. Dil ve T. C. Fak. Derg. VI sayı 4 den ayrı baskı s. 279. 1948.

² V. Beşevliyev, Proto-Bulgar Dini. Belleten IX, No. 34, s. 320-21. 1945.

³ Dede Korkut (Orhan Şaik Gökyay neşri) s. 35. 1938.

⁴ Y. E. Hoci, Sultan Fatih Mehmedin Galata ahalisine verdiği ahidnâme sureti. TOEM. No. 25 s. 52, 1330.

⁵ Ahmet Rasim, Osmanlı Tarihi. 1, s. 503. 1326-1328.

⁶ Türkçe-Rusça lûgat. s. 343, 1945.

⁷ Hamit Koşay, Türkiye Türk Düğünleri. s. 258, 1944.

⁸ Aynı eser. s. 291.

⁹ Aynı eser. s. 130.

diyu verdi. Şimdi dahi ol kılıç Kumral Dede neslindedir. Âl-i Osmandan her kim ki padişah olsa ol kılıcı ziyaret eder”¹.

KILIÇ HAKİMİYET TİMSALİ-KILIÇ KUŞANMA — Osmanlı padişahları tahta çıktıklarında umumî biattan sonra kılıç alayı yapılır ki, bu padişahlığın ilânının başlıca merasimindedir. Sultan II. Murad padişahlığı haberini Amasyada aldıktan sonra maiyetindeki adamları ile birlikte Bursaya yaklaştığında, Yıldırım Bayazıdın damadı Şeyh Emir Buharî Hazretleri, ahali ile birlikte şehrin dışarsına çıkıp Sultanı karşılamış ve ona kılıç kuşatmıştır. Bu âdet işbu tarihten itibaren Osmanlı padişahları tarafından icra olunagelmıştır. Hatta Fatih Mehmet, Akşemsettin Hazretlerinin eliyle kılıç kuşanmıştır. Yavuz Sultan Selimden itibaren Osmanlı Padişahları, eshab kılıçlarını ve ekseriya Hazreti Ömerin kılıcını kuşanmışlar ve kılıç alayı İstanbulda Eyüb-i Ensarî türbesinde yapılmıştır².

HAKANLARA, BEYLERE KILIÇ ADI VERİLMESİ — Kâşgarlı Mahmut diyor ki: “Hakanlı Beylere ad verilerek “Kılıç Han” denir ki, kurduğu, düşündüğü işlerde kılıç gibi kesip atan bir hakan demektir. Şu parçada dahi gelmiştir:

Eren alpi okıştılar
Kıngır közin bakıştılar
Kamuğ tolmun tokıştılar
Kılıç kınka küçün sığdı

Bir savaş sahnesini tasvir eden bu kıtayı bugünkü Türkçeye çevirirsek deniyor ki: Yigitler birbirini davet ettiler, öfkeli gözlerle bakıştılar, bütün, silâhlarıyla savaştılar, - üzerinde, birçok kanın kuruması yüzünden - kılıç kına sızamaz oldu³. Müsteşrik Hautsma'nın kanaatına

¹ Aşıkpaşazade Tarihi (Âli Bey neşri) s. 7, 1332.

² Ahmet Rasim, adı geçen eser. I s. 91-92.

³ Divanı Lûgat-it-Türk I, s. 359 (Besim Atalay tercümesi).

göre Türklerde şahıslara kılıç adının verilmesi kılıç kültürünün bir hatırasıdır⁴.

KILIÇ ŞEREF SEMBOLÜ — Hükümdarlar birbirlerine ve muzaffer komutanlarına kılıç hediye ederlerdi. Serdar-ı Ekrem tayin olunan zat büyük bir alay ile otag-ı humayuna gider. Burada padişah, serdarın beline murassa veya lıymettar bir kılıç bağlardı⁵.

MAĞLÛP DÜŞMANIN KILICI BOYNUNA ASILIR — Timuçin düşmanı mağlup edip beş altı bin kişiyi kılıçtan geçirdikten sonra, boyunlarına kılıçları ile kalkanları asılmış yetmiş Rus huzuruna getirilmiştir⁶.

Babür Şah diyor ki: “Devlet Han ile oğlu Ali Han da birlikte geldi. Bizimle vuruşmak için beline bağladığı iki kılıcını boynuna asmalarını emrettim. Biraz ileri getirdiler. Kılıçları boynundan almalarını emrettim”⁷.

TIMAR TEŞKİLÂTINDA KILIÇ — Vezir-i âzam ve beylerbeğilerin tevcih ettikleri 5999, 4999, 2999 akçelik timarlara kılıç timarı adı verilir⁸. Bir timar sahibi ölünce timarın bir kısmı hükümet tarafından oğluna verilir ki, buna da kılıç hakkı denir⁹. Evinde ölen bir timarlıının ogullarının timar alabilmeleri için kılıç kullanabilir yaşa gelmeleri lâzımdır ki, bu hale, “kılıca yarar” denir¹⁰.

KILIÇ UZUNLUK ÖLÇÜSÜ — Tarihçi Naima, 1010 (1601) senesinde Karayazıcı isyanını bastırmaya memur Hasan Paşayı âsiler öldürdükten sonra Paşanın parasını kalkan ile, çuha, ipekli ve

⁴ V. Gordlevskiy, Gosudarstvo Selçukidov Maloy Azii. s. 56, 1941.

⁵ Ahmet Rasim, adı geçen eser. I s. 238.

⁶ H. Lamb, Cengiz Han. s. 36, 1931 (Ali Naci tercümesi).

⁷ Babur, Vekayi, II, s. 9 293.

⁸ I. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi. II. s. 558. 1949.

⁹ I. H. Uzunçarşılı, aynı eser. II. s. 559.

¹⁰ I. H. Uzunçarşılı, aynı eser. s. 561.

diğer kumaşlarını kılıç zırası ile ölçüp üleşdiler diyor¹.

KILIÇ İLE İLGİLİ ATASÖZLERİ — İş becerenin aş kutaranın, kılıç kuşanının. At binenin kılıç kuşanının.

KILIÇ OYUNU — Ruhیاتçı Karl Gross oyun nazariyesinde der ki: çocuklarda oyun, mustakbel hayata hazırlık mümareseleridir. Biz de bu fikri bir parça genişletmek suretiyle diyebiliriz ki: bir milletin oyunlarında o milletin yaşayış tarzını, seciyesini hatta ideallerinin inikâsını görebiliriz. Bugün yurdumuzun muhtelif bölgelerinde oynanan kılıç ve kalkan oyunu, ecdadımızın asırlarca kılıçla yaptığı savaşların oyun şeklinde bir devamıdır.

KILIÇLA SAVAŞ TALİMLERİ— Eskiler derler ki: “san’at bir çöpün altında, fakat çöp dağın altındadır”. Evet bu dağ, ancak ömür tüketme bahasına yapılan mümareselerle yerinden kaldırılabılır. İyi kılıç sallamak dahi çok mümarese ve idman isteyen bir iştir. Emir Hacıb Âşık Timur, yukarıda adı geçen eserinde kılıç talimlerine dair şu malûmat veriyor: “kılıç ile vurmaya öğrenmek isteyen bir kimse suvari ise suvarinin yüksekliğinde, piyade ise piyadenin boyunda bir kamyı sağlamca toprağa diker, sonra işbu kamyı sağ tarafında kalacak şekilde uzakça bir mesafeye gidip oradan atını dört nala koşturur ve kamyı yaklaşınca kılıcını kınından çıkarıp kamyı şiddetle keser. Her defasında bir karış kamyı kesmek suretiyle yerden bir arşın yüksekliğinde kamyı kalıncıya kadar bu hareketi tekrarlar. Kılıçla kamyı biçmekte tam meleke kesbedince beş adet ok alınır ve bunlar dahi suvarinin sağına gelecek şekilde onar arşın aralıkla toprağa sağlamca dikilir. Suvari atını son sür’atle koştururken okları, yelelerinin birer parmak aşağısından, muntazam bir surette keser. Bu işte de tam mümarese kazanınca iki sıra halinde ve onar arşın fasıla ile on

adet ok dikilir ve iki sıra arasından atı dört nala koştururken oklar sağlı sollu biçilir. Kılıçla vururken kolun bilek mafsalı bükülmeli”².

TÜRK KILICININ KISIMLARI— Bir kılıç taban, balçak, kabza, ve kın olmak üzere dört kısımdan müteşekkildir.

TABAN — Bir kılıçta değişmeden, daima sabit kalan, yani ilk yapıldığı zamana ait kısmı tabanıdır, ki buna demren, timur, namlı adlar da verilir. Kılıcın diğer aksamı ise sonradan yenisiyle değiştirilmiş, binaenaleyh kılıcın yapıldığı devre ait olmayabilir.

Koleksiyonumuzda bu hususta birçok misal vardır. Meselâ XV-XVI. yüzyıllara ait kılıçlara XIX. asırda yeni kabza, balçak ve kınların yapılmış olduğunu görüyoruz. Tabanın şekline göre kılıçlara düz kılıç (eski kayıtlarda buna meç kılıç deniliyor. Bak. Haz, D, 8), iğri kılıç, burma kılıç, çatal kılıç gibi isimler veriliyor.

DÜZ KILIÇ — Bazan tek, fakat ekseriya çift ağızlı, düz tabanlı kılıçtır. Türk kılıçları arasında bu cins kılıcın yüzde nispeti çok mahduttur. Üzerinde Fatih’in ismini taşıyan bir düz kılıcımız da vardır.

İĞRİ KILIÇ — Koleksiyonumuzda bunun başlıca iki nevini görüyoruz:

A — Tek ağızlı, iğri tabanlı kılıç, yahut İranlıların Şimşir yani arslan kuyruğu adını verdikleri şekildedir ki, bu cins taban iğri kısımdan itibaren uca doğru gittikçe incelik. Buna bu ismin verilmesine sebep istirahat halinde duran bir arslanın kuyruğunu andırmasındandır³. Tabanı bu şekilde olan kılıçlar koleksiyonumuzda ancak % 1-2 nispetindedir.

B — Türk kavimleri arasında VI-IX inci yüzyıllarda Avarlarda, IX. yüzyılda Macarlarda ve diğer bütün Türk zümrelerinde son zamanlara kadar devam eden

² Emir Hacıb Âşık Timur, adı geçen eser. s. 178-179.

³ R. Zeller, Die persischen Vaffen. Jhb. des Bernischen Hist. Mus. XI. Jahrg. 1931. P. 3.

¹ Naima Tarihi, I. s. 296. 1147 (İbrahim Müteferrika neşri).

gelen kılıç tabanı biçimi iğri, bir ağızlı ve 1-2 kanoluklu yahut kanoluksuz, sırtının uçtan itibaren $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{4}$ kısmı kilağılı ve ekseriya en geniş yeri dahi bu kilağılı kısmın başladığı mahmuzlu noktada olan taban şeklindedir. Kolleksiyonumuzdaki kılıçların %95 tabanı bu biçimdedir.

BURMA KILIÇ — Taban şekli yılankavi olan kılıçtır; bu düz yahut iğri tabanlı olabilir. II. Sultan Bayazıd'a ait bir kılıç bu biçimin güzel bir örneğidir.

ÇATAL KILIÇ — İğri, tek ağızlı ve iğriliğin başladığı kısımdan itibaren çift tabanlı kılıçtır. Kolleksiyonumuzda bu tip kılıçlardan ancak bir tane mevcuttur ki, o da üzerinde Abdi Paşanın adını ve 1141 tarihini taşıyan kılıçtır¹.

BALÇAK — Kılıç tutan eli, düşmanın kılıç darbesinden koruyan bir siper vazifesini görür. Kılıçlarımızda görülen başlıca balçak biçimleri şunlardır: kolları düz balçak (XV. yüzyıl), kolları düz ve başları yuvarlak balçak (XV - XVIII. yüzyıl), kolları kılıcın tabanına doğru kıvrık balçak, (çarkifelek kanadı şeklinde balçak XVIII. XIX. yüzyıl).

KABZE — Kılıçlarımızda kılıç kuyruğunun, tabanı ile üç şekilde bulunduğu görülüyor:

a — Kılıcın kuyruğu, tabanı ile bir zaviye teşkil edecek şekilde iğridir;

b — Kılıç kuyruğunun alt kenarı taban istikametinde uzuyor, üst kenarı ise taban ile zaviye teşkil edecek surette iğridir;

c — Kuyruk, düpedüz taban istikametinde uzuyor.

Kabze dahi kuyruğun bu üç durumuna göre şekil alır. XV - XVI. yüzyıllara ait kılıçlarımızda iğri kabze; sonraki asırlarda ise yarım iğri ve düz kabza hâkimdir.

¹ Kolleksiyonumuzda birde tabanın dip kısmında tabancası olan bir kılıç vardır. Divanı Lûgat-et-Türk te bizde nümunesi bulunmayan "kılıç kamçı" nevi zikrediliyor. Divan bunu "içinde kılıç olan kamçı" diye tarif ediyor.

Kabzeler, haricî şekilleri itibariyle yuvarlak, yahut köşeli, baş tarafları kabzanın elden kaymasına mani olacak şekilde çıkıntılı (mahmuzlu) yahut yuvarlak ve birçoklarında kılıcı bileğe takmak için ipdeliği vardır.

Kabzalar üzeri deri kaplı tahta, fil dişi, som (balıkdişi) gibi uzvi maddelerle yeşimtaşı ve diğer kıymetli taşlardan, altın, gümüş demir gibi madenlerden yapılmıştır. Tahta kabzalar zamanla çürüdüğünden ekseriya yenileriyle değiştirilmiştir. Onun için birçok hallerde eski asırlara ait kılıçlarda son asırlarda yapılmış kabzalara tesadüf ediliyor. Kabza kılıcın en ziyade süslü kısımlarından biridir. Kolleksiyonumuzda murassa kabzalı kılıçlar da vardır.

Şekillerine ve yapılmış oldukları maddelere göre, kabzalara herhalde muhtelif isimler verilmiş olsa gerek. Meselâ bunlardan bazıları:

"Yarma balık dişi kabza", "yarma ağaç kabza", yeşim yarma tuti burnu kabza, tuti burnu balık dişi kabza, yarma yeşim Kürdi kabza, (Hazine defteri No. 18) Süleymanî kabza (Topk. Sar. Arşivi Defter 1127) badem som kabza (Topk. S. Müzesi Arş. D. 2624).

KIN — Tahta üzerine ekseriya deri (sahtiyan), nadiren kumaş (kadife), altın yahut gümüş kaplanmıştır. Ağızlık, çamurluk, askı halkaları ile bilezikleri de demir, yahut gümüşten; aralarında cidden çok süslü, hatta murassa olanları da vardır. Ancak çok defa tesadüf edildiği üzere, kın da kabza gibi bazan kılıçla aynı devreye ait olmayıp daha muahhar zamanlarda yapılmış olabilir.

TÜRK KILICININ MEZİYETLERİ — Türk kılıcı kendi nevi arasında hiç şüphesiz, en mükemmel bir silâhtı. XVIII. yüzyılda Türk askerî kıyafetleri hakkında eser yazmış olan bir İngiliz diyor ki: "Düz bir âlet-i cariha münhasıran dürtmek ve tazyik neticesi olarak müessir olur. Binaenaleyh bunun tesiri isabet et-

tiği mahalle indirildiği zamana münhasırdır. Halbuki iğri olan bir âleti cariha ise ağzını geri çekerken de tesirini gösterir ve kolun kuvvet ve gayreti ile kayar, hareket ve tesiri daha uzun olur. Binaenaleyh silâhların meharet ve kuvvetle kullanılmaları kadar bunların keskinliğine ve çeliğine iyi su verilmiş olmasına inzimam eden şeklinin iğriliği sayesinde ihtimal Kölemenler, yaş pamuktan yapılmış bir yumağı âdetâ tereyağı parçası gibi kolayca kesebiliyorlardı ¹.

İşbu biçim bir kılıç tabanı, uzun yüz yıllar zarfında savaşlarda edinilmiş devamlı tecrübelerin bir muhassasıdır. Macar arkeologlarından Istvan Kovacs, bu biçim kılıçların mekanizmasını aşağıdaki şekilde izah ediyor:

a — Kılıcın sırtının uçtan itibaren 1/3 ilâ 1/4 kısmını incelterek kılğılı hale getirmekle, kılıcın ucunun sikleti hafifletilmiş olur; binaenaleyh kılıcın ağırlık merkezi tabanın ucunda olmayıp aşağı kısmının takriben eğrileş noktasına düşer. Bu keyfiyet silâhın tesir derecesini fevkalâde arttırır.

b — Kılıcın yalnız suvariye karşı değil, aynı zamanda suvarinin binmiş olduğu ata karşı da müessir olabilmesi, kılıcın sırtının uc kısmının kılğılı olmasının ikinci sebebinin teşkil edebilir.

c — Kılıçla ileri doğru vuruşta, bizzat suvarinin kendisi, kılıcı geriye doğru çekişte ise atının göğsü hedefi teşkil ediyordu. Bu iki iş ise bir hamlede yapıyordu. Kabzanın tabanı ile bir zaviye teşkil etmesi de bu gayenin tahakkukuna matuftur. Hayvanın göğsünü yarmak için kılıcı çevirmeksizin, elin sadece bir mafsâl hareketi kâfi geliyordu.²

¹ XVIII. asırda Türk askerî kıyafetleri. s. 53, 1933. (İngilizceden tercüme eden Muharem Feysi Togay).

² Laszlo Gy., A honfoglalo Magyar Nep Elete. s. 351-352. Budap. 1944.

KILIÇ DEMİRLERİNİN MENŞELERİ — Kolleksiyonumuzdaki kılıçların demirlerinin menşeleri meselesini, şimdilik tayin edecek durumda değiliz. Belki ileride yapılacak mukayeseli laboratuvar çalışmaları bu ciheti aydınlatacaktır. Ancak taradığımız Hazine defterleri ile bazı diğer yazılı kaynaklardan edindiğimiz malûmattan anlaşıldığına göre, bu demirler çeşitli menşelerden gelmiş olsalar gerek.³ Arşiv vesikalarında aşağıdaki kayıtlara tesadüf ediyoruz:

1) Karataban timurlu kılıç (defter No. 9479).

2) Karakılıç (H. D. No. 16, sene 1118; Edremit Şer'î Sicil D. sene 11151, 1229).

3) Karahorasan timurlu kılıç.⁴

4) Eski İstanbul demirli kılıç;

6) Diyarbekir demirli kılıç;

7) Eski Şam demirli kılıç;

8) Şam demirli kılıç;

9) Eski Mısır demirli kılıç;

10) Mısır demirli kılıç;

11) Horasan demirli kılıç⁵;

12) Kirmani demirli kılıç⁶;

13) Acem demirli kılıç;

14) Şeyhani demirli kılıç;

15) Hindî demirli kılıç;

16) Çintiyan demirli kılıç (Haz. D.

³ Topkapı Sarayı Müzesi arşivi Hazine Defterleri No. 19.

⁴ Bu "kara" sıfatı ile tavsif edilen kılıçların Türkler arasında çok eski bir tarihi olduğu anlaşılıyor. "Eski Göktürkler sahasından Horasana demir levhalar, Karaçori ve bilgatekini denilen güzel kılıçların ihraç olunduğu malûmdür. (Z. V. Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş. s. 31, 1946. Dede Korkut hikâyelerinde de" Kara pulad öz kılıcı çalmayınca Kırım dönmez" deniliyor. (O. Ş. Gökyay neşri).

⁵ Daha XIX. yüzyılda Anadoluya Ortaasyadan Horasandan kılıç demirleri idhal ediliyordu (VI. Gordlevskiy, Gosudarstvio Selçukidov Maloy Azii. s. 114, 1941.

⁶ Dadaloğlu diyorki: Belimizde kılıcımız kirmanî - Taşı deler mızrağımın tirmanı.

(Eflatun Cem, Halk Şiiri Antolojisi. s. 101, 1941).

No. 18, sene 1128).¹ ;

17) Daban² ;

18) Frengi demirli kılıç;

19) Frengi alman demirli kılıç.

KILIÇ TEKNOLOJİSİNE AİT BAZI MADDELER — Bir çok diğer el sanatlarımızda olduğu gibi, kılıç imaline ait bilgiler de, ekseriya yazılmamış olduğundan, ustalarının ölümü ile unutulup gitmişlerdir. Kılıçlarımızın tabanları, kılıç yumurtası adı verilen 2-3 kg. ağırlığında 5-8 sm. kutru 8-12 sm. yüksekliğinde üstüvanî demir külçeler dövülmek suretiyle vücade getirilirdi.

Kılıca su verilmesi, bilhassa çok mühimdir. Zira az su verilirse eğrilir, çok su verilirse kırılır; onun için tam kıvamında olması şarttır. Kılıçların uçtan itibaren iki karışık kısmı bilhassa keskin olmalıdır³. Kemankeş Mustafa Aga kılıca su verilmesine dair şunları yazıyor⁴: “Benim kardeşim, sana temren, kılıç, yahut bıçağa verilen öyle bir su yazdım ki, bunu vaktiyle yapmışlar ve kimya gibi saklamışlar. Bugün ne bir temrencide, nede bir kılıççıda vardır. Ben dahi saklıyaktım; lâkin hayır duanızdan mahrum eylemişsiniz diye bunu ifşa ediyorum. Bu usulü ben bizzat tecrübe ettim. İşbu suyu yapmak için aşağıda cins ve miktarı yazılı maddeler birbiriyle karıştırılarak bir kaba konup tahammür etmek üzere kırk gün

¹ Çintıyan (Maraşta) Bir türlü demir olup pala ve kılıç yapmaya yarar. (Hamit Zübeyir, Anadilden Derlemeler, s. 79). Burada sikkate değer bir cihet vardır ki, o da etnoğrafik bir maddenin tarihî kayıtlar ile de teyid edilmiş olması keyfiyetidir.

² İyi cins kılıç demiri (Hamit Zübeyir, Anadilden Derlemeler, s. 88).

³ Hacib Âşık Timur, adı geçen eser. s. 177.

⁴ Kemankeş Mustafa Ağa, Oknâme, s. 32-33. Topk. S. Müz. Kitaplığı Haz. 628.

II. Beyazıt zamanında türkçeye çevrilmiş olan “Silahşornâme” adlı eserin 17. sayfasında, kılıca su verilmesine dair şu malûmat vardır: Kılıç demirinin zehirli olması arzu ediliyorsa eşek yahut katır sidîği ile su verilmelidir”. Topk. Sar. Müz. Kitapl.

güneşte bırakılır. Sonra mezkûr kap ateşe konularak rakı taktir edilir gibi imbikten geçirilerek damla damla toplanır. Bu şekilde elde edilen suyun bir okkası bir kılıca su vermeğe kafi gelir. Bir okkası bin altın değer. Bu sudan su verilmiş kılıç ile bir cebeye (zırha) vursan paramparça eder. Reçetesi şöyledir”⁵.

Miktarı	Cinsi
1 okka	Sönmemiş kireç (Ca O)
1/2 ”	Pelit külü (Valonet gland)
1/2 ”	Bevrek-ül Ermeni (Na CO-Soda)
1/2 ”	Cenkâr (Bakır çalığı)
1/2 ”	Sarı zırnıh (As S - Arsenik Sulfür)
1 ”	Yaban soğanı suyu (Alium Sativum)
2 ”	Turp suyu (Raphanus sativum)
1 ”	Katran (Goudron)

KILIÇLARIMIZA KRONOLOJİK KISA BİR BAKIŞ — Türk kılıç koleksiyonunun en eski parçası Fatih'in adını ve 855 (1451) tarihini, en yenisi ise Sultan Reşad'ın ismini taşımaktadır. Bu suretle koleksiyonumuz beş asırlık bir devreyi içersine alıyordur demektir.

ÜZERLERİNDE OSMANLI SULLARININ İSİMLERİ YAZILI OLAN KILIÇLAR — Koleksiyonumuzda Fatih Sultan Mehmed'in 6; II. Bayazıt'ın 6; Yavuz Selim'in 1; Kanuni Süleyman'ın 29; III. Murad'ın 2; III. Mehmed'in 4; II. Osman'ın 1; IV. Murad'ın 2; III. Selim'in 4; II. Mahmud'un 2; Abdülmecid'in 1; Abdülaziz'in 2; II. Abdülhamid'in 4; Mehmed Reşad'ın 2 kılıcı bulunmaktadır.

TÜRK KILICCI USTALARI — Bu güzel eserleri vücade getirmiş olan ustaların, isimlerinden başka, hayatlarına ait hiçbir malûmata sahip değiliz. Yalnız

⁵ Reçetenin fennî terim ve formüllerini Sa yın Prof. Naşit Baylav'a borçluyuz. Kendilerine teşekkürlerimi sunarım.

Evliya Çelebide "Dimeşkihane" 'den bahsederken "Sultan Muradı Rabiin kılıccı başısı Davut Usta mezkûr dimeşkihane de işlerdi" diye bir kayıda tesadüf ediyoruz.¹

Elimizdeki kılıçlara nazaran ustalarını şöyle bir kronolojik tasnife tabi tutabiliriz:

KILICCNIN İMZASI	YAŞADIĞI
Abdurrahman bin	YÜZYIL
Sinan Mehmed-elMisri	XV. (son yarısı)
Hayrettin	XV. (son yarısı)
Hacı Sungur	XVI. (ilk yarısı)
Mehmed	XVI. (ilk yarısı)
Seyyid Bayram	XVI. (son yarısı)
Hacı Yusuf	XVI.
Hoşkadem	XVI.
Usta Hüseyin Hoşkadem	XVI.
Hacı Murad bin Hoşkadem	XVI.
Süleyman	XVII. yüzyıl
Mehmed	XVII.
Davut	XVIII. (son yarısı)
Ömer-el Bosnavi	XIX. (ilk yarısı)
Abdullah	XIX. son yarısı
Zülfikar	XIX.
Acemoğlu	XIX.
Mehmed-el Cevahir	XIX.
Zeki Mehmet	

OSMANLI SULTANLARINA AİT OLUP YAPANI BELLİ OLAN KILIÇLAR

Inv. No.	Kılıcın sahibi	Kılıccı ustasının imzası	Tarihi
92	II. Bayazıt	Amel-i Hayrettin	
384	II. Bayazıt	Amel-i Hacı ² Sungur

¹ Evliya Çelebi, I, s. 71. Bizim elimizde bundan çok sonralara ait, XVIII. yüzyılın sonlarından kalma, 1194 (1780) de yapılmış Davut imzalı ve Abdi Paşanın adı yazılı bir kılıç vardır ki, bunun başka bir Davut olduğu muhakkaktır.

² Sungur isminin bir birinden çok farklı imlâ şekilleriyle yazılmış olması dikkate değer. Burada üç ihtimal vardır:

461	Kanuni	Amel-i Hacı Songur
465	Kanuni	Amel-i el-Hac Songur
467	Kanunî	Amel-i el Hac Songur ...
460	Kanunî	Amel-i Hacı Sungur
482	Kanunî	Amel-i Hacı Sonkur
2559	Kanunî	Amel-i el Hac Sonkir .. 957
10449	Kanunî	Amel-i Mehmet
473	Kanunî	Amel-i Hacı Yuuusuf
478	Kanunî	Bayram 968
10467	Kanunî	Amel-i Hacı Murad Hoşkadem
479	III. Murad	Amel-i Hacı Songur ve Süleyman
2902	Abdülaziz	Amel-i Zülfikar
2898	Abdülhamit	Amel-i Acemoğlu

a) Aynı ustanın adının yazılışında dikkatsizlik edilmiş olabilir. Ancak bu ihtimal pek zayıftır.

b) Kılıccı ustaları kılıçlarına kıymet kazandırmak için meşhur bir Sungur ustanın adını kullanmış olabilirler.

c) Aynı adı taşımış muhtelif ustalar olabilir. Bu en kuvvetli bir ihtimaldir.

Hacı Sungur imzalı kılıçlardan biri II. Beyazıtın saltanatı (1481-1512) senelerindedir, binaenaleyh kılıcımız bu tarihlerde yapılmış olmalıdır. Yine Hacı Sungur imzalı ve 912 (1506) tarihli bir kılıcımız vardır. III. Muradın adını taşıyan kılıçlardan da biri Hacı Songur ve Süleyman imzalıdır. III. Murat (1574-1595) saltanat sürmüştür. Bu suretle Sungur imzalı kılıçlardan en eskisi (1481-1512) tarihleri arasında, en yenisi ise (1574-1595) seneleri arasında yapılmıştır. Eğer ilki 1481 de, sonuncusu 1574 te yapıldı ise arada 93 senelik bir müddet, eğer ilki 1512 de sonuncusu 1595 te yapılmış ise arada 83 senelik bir zaman vardır, biz bu ikisinin ortalamasını alırsak 88 sene eder. Bir kimsenin bu kadar uzun müddet sanatını icra etmiş olması varit değildir. Netice olarak şunu diyebiliriz ki, birbirinden farklı zamanlarda, Sungur adında muhtelif kılıccı ustaları yaşamıştır.

2772 Abdülhamit Sâni Mehmed-
el Cevahir —
Amel-i Zeki
Mehmed

ÜZERİNDE SAHİBİ İLE YAPANI- NIN ADLARI YAZILI KILIÇLAR

Inv. No. Sahibi Ustanın imzası
2538 Sipahi Mehmet Amel-i - el Hac
Paşa Songur
498 Kethuda Meh- Amel-i Davut
met Paşa (sene 1194)
502 Alemdar Musta- Amel-i Ömer-
fa Paşa el Bosnavî (se-
ne 1223)
3020 Şerif Osman Pa- Amel-i Abdul-
şa Vali-i Bosna lah
1280

ÜZERİNDE SADECE SAHİBİNİN ADI YAZILI KILIÇLAR.

Inv. No. Sahibinin adı
314 Mehmet bin Sinan
501 Küçük Hüseyin Pş.
4807 Ahmet Silahşoru Şehriyari
5618 Ömer Ağa

ÜZERİNDE SAHİBİNİN ADI İLE TARİHİ OLAN KILIÇLAR

Inv. No. Sahibi Tarihi
458 Kanuni 959 (1551)
461 Kanuni 940 (1533)
488 IV. Murad 1041 (1631)
5600 El-Hac Abdur-
rahman 1140 (1727)
2895 II. Mahmut 1247 (1831)
2897 Abdülmecit 1272 (1855)

ÜZERİNDE SADECE USTASININ ADI YAZILI KILIÇLAR

Inv. No. Ustanın imzası Tarihi
385 Amel-i Abdurrahman bin Sinan
Mehmed el Mısırî 884 (1484)
386 Amel-i Mehmet
492 Amel-i Hacı Sungur
5215 Amel-i El Hac Songur
4782 Amel-i El Hac Songur
4800 Amel-i El Hac Songur

2567 Amel-i Hacı Sungur
2523 Amel-i Hacı Songur
4874 Amel-i Hoşkadem
4820 Amel-i Usta Hüseyin Hoşkadem
4824 Amel-i Hacı Murad Bin Hoşkadem
490 Amel-i Hacı Murad Hoşkadem
5150 Amel-i Davut
2562 Amel-i Mehmed
2914 Amel-i Acemoğlu

**KILIÇLARIMIZIN SANAT DE-
ĞERİ** — Kılıçlarımıza yalnız öldürücü bir-
rer silâh nazariyle bakmamalıyız. Bunlar-
nın arasında tenasüb, inhinalarındaki kıvraklık, üzerindeki bezemeler itibariyle cid-
den san'at eseri olan parçalar çoktur. Ha-
zine defterinden birinde "Şeyh hattı ile
âyeti kerime yazılı kılıç"¹ kaydına tesadüf ediyoruz. Bu kayıd bize şunu gösteriyor ki, bu kılıçların yapılmasında devrinin meşhur hattat, nakkaş, kuyumcu üstadları, kılıccı ustaları ile işbirliği etmişlerdir.

Dedelerimiz kullandıkları her eşyanın güzel olmasına ehemmiyet verdikleri gibi, bilhassa silâhların süslenmesine çok dikkat etmişlerdir. Bunlarda çeşitli bezeme unsurlarının yanında yazı hayli mühim bir yer işgal eder. Bu yazıların metinleri Kur'andan âyetler, hadis, dualar yahut manzum parçalardan herbiri silâh sahibinin hayat felsefesini ifade eder. İşte (No. 4849) kılıcın üzerindeki şu beyit Türkün dünya görüşünü ve serazad ruhu-
nu ne güzel aksettirmiş değil mi?

Ey gönül bir can için her cane minnet eyleme

İzzet-i Dünya için Sultana minnet eyleme

¹ Hazine Defteri No. 8, s. 8.

Dr. Bahaeddin Ögel'in Ank. Üniversitesi Dil ve T. C. Fakültesi FDerğisi 1949 da "Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında" adlı güzel bir incelemesi çıkmıştır.